

Józef Kwapiszewski, *Filozofia ks. Józefa Tischnera jako źródło dialogu*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Słupsku, Słupsk 1998, ss. 227

Książka Józefa Kwapiszewskiego, która ukazała się nakładem Wydawnictwa WSP Słupsk, zasługuje na uwagę dlatego, iż podejmuje motyw twórczości ks. prof. Józefa Tischnera istotny w sytuacji, w której nadal potrzebna jest zarówno refleksja, jak też praktyka dialogu. Autor pamiętnego dzieła pt. *Polski kształt dialogu* już nie podejmie wyzwań dialogu czasu współczesnego i nie zaproponuje nam współtworzenia sensu czasów nadchodzących. Jego dzieło jest już zamknięte – jednakże jego inspiracja jest ciągle obecna w tym dziele, a sposób jego interpretacji może otwierać przed nami nowe obszary dialogu. Tak więc lektura pracy J. Kwapiszewskiego może stanowić dobry punkt wyjścia przy określaniu naszego stosunku do dorobku dialogu wyznaniowego i politycznego w Polsce mijającego ćwierćwiecza, jak też jedynie do dorobku ks. Tischnera w tym zakresie.

Pracę poświęconą analizie istoty poglądów ks. prof. Józefa Tischnera autor skoncentrował wokół kategorii dialogu. Problem ten został przedstawiony w rozdziale II – *Dialog jako forma fenomenologicznej koncepcji komunikacji* – oraz w rozbudowanym rozdziale III – *Koncepcje Józefa Tischnera jako źródło dialogu*. Rozdział I poświęcono kształtowaniu się formacji intelektualnej J. Tischnera. Pracę kończy pełna bibliografia dorobku ks. Tischnera (do roku 1995) oraz wybór publikacji, nawiązujących do jego poglądów.

Centralny dla omawianego dzieła rozdział III skoncentrowany został wokół dwóch problemów: po przedstawieniu kontrowersji wokół Tischnerowskiej krytyki tomizmu, autor szerzej zajął się politycznymi koncepcjami J. Tischnera i ewolucją jego poglądów na marksizm. Została tu omówiona krytyka marksistowskiej antropologii filozoficznej w ujęciu

J. Tischnera, jak również jego stosunek do głównych kategorii marksizmu. Rozważania te kończy paragraf poświęcony politycznym koncepcjom Księdza Profesora.

Rozważania poświęcone krytyce tomizmu we wczesnym okresie twórczości J. Tischnera oraz polemikom i dialogowi, które ona wywołała, pomimo ukazania ich dramatyzmu i znaczenia dla umocnienia wpływów współczesnego katolicyzmu w środowiskach inteligenckich, dziś już wydają się jakby mniej ważne. Rozstrzygnięcia w kwestiach teologii i filozofii, które zostały dokonane podczas *Vaticanum II*, pozwalają dziś mówić o zamknięciu epoki tomizmu i określać tomizm jako „ideologię, która była narzucana” (S. Swieżawski, *Lampa wiary*, Kraków 2000, s. 12). Dialog więc, dotyczący tego problemu współcześnie stracił swą inspirującą moc, jakkolwiek jeszcze niedawno inaczej przebiegały linie podziału (tak np. o obronie tomizmu w polemice Swieżawskiego z koncepcjami J. Tischnera czytamy na s. 96-98, 103-104).

W kontekście polemik z tomistami Kwapiszewski sytuuje dzieje ewolucji stosunku ks. Tischnera do marksizmu, określając jego drogę od fascynacji marksistowską filozofią pracy do refutacji marksizmu jako ideologii państwa. Kwapiszewski podkreśla, iż Tischner – przenosząc punkt ciężkości w swej filozofii z ontologii na aksjologię, a zwłaszcza na etykę – nie mógł pominąć doświadczenia marksizmu: „marksizm niósł propozycję szczególnego etosu, na który nie można było pozostać obojętnym” (s. 118). Stosunek Tischnera do marksizmu zmienił się jednak dość szybko na niezwykle krytyczny – przykłady agresywnych polemik podane zostały w rozdziale III. Kwapiszewski przekazuje obraz tych przemian poprzez szczegółowe analizy poszczególnych publikacji ks. Tischnera, jak również przybliżając szeroki kontekst owego „dialogowania” w pracach innych autorów. Dzięki temu omawiana książka oświetla zarazem krąg niełatwych do interpretowania zagadnień ostatniego ćwierćwiecza XX wieku.

Warto przypomnieć znaną koncepcję J. Tischnera przezwyciężenia marksizmu poprzez przejście jego dorobku ideowego przez społeczną naukę Kościoła katolickiego. Ks. Tischner proklamował wartości religijne jako podstawę bytu społecznego Polski współczesnej w pracy *Polski kształt dialogu* (1980), uznając, iż wszystkie społeczne inicjatywy marksizmu znalazły się już w nauczaniu społecznym Kościoła – zatem marksizm stracił rację bytu. Wcześniejszy dialog katolicyzmu z marksi-

zmem miał – zdaniem Tischnera – sens, gdyż marksizm głosił znakomite zasady etyczne (podobnie jak chrześcijaństwo dążąc do uszczęśliwienia człowieka). Ksiądz Tischner sądził jednak, iż dialog ideowy nie musi trwać, gdy całe bogactwo partnera dialogu zostało już zawłaszczone. Hegłowska kategoria „Aufhebung” – uznana również w dialektyce marksistowskiej – została tu zastosowana do „zniesienia” marksizmu.

Otóż można zastanowić się nad propozycją, która w tych teoretycznych rozważaniach się nie pojawiła: mianowicie centralną kategorią marksizmu pozostaje *praktyka*, zatem nad tą właśnie kategorią można dziś prowadzić ideowe dyskusje i dialog o praktyce życia społecznego w sytuacji przewyciężenia jednej z opcji urządzenia świata współczesnego. Autor omawianej pracy zagadnienia z tego obszaru rozważań przedstawia prodialogowo.

Pośród refleksji nad Tischnerowskim ujęciem kategorii „praca ludzka” zabrakło w omawianej książce bardzo ważnego motywu dialogowego – koncepcji dialogu poprzez pracę. Zarówno ks. J. Tischner, jak ks. C. Bartnik, jak H. Wistuba, w swoich wypowiedziach dialogowych z lat siedemdziesiątych wielokrotnie podnosili sens komunikowania siebie innym ludziom poprzez dzieła wytwarzane pracą ludzką. Refleksja ta uzyskuje jeszcze większe znaczenie obecnie, w okresie lawinowo narastających przemian społecznych i cywilizacyjnych związanych z rozwojem współczesnej nauki i procesem globalizacji.

Ten właśnie dorobek myśli filozoficznej ks. J. Tischnera – i jej dialogowy sens – uzyskuje obecnie znaczenie szczególne: w sytuacji dyskusji o zaniku potrzeby pracy ludzkiej oraz konieczności akceptacji bezrobocia, Tischnerowska etyka pracy i koncepcja pracy jako zwornika życia społecznego stanowią cenny punkt wyjścia do nowego dialogu ludzi dobrej woli.

Eulalia Sajdak-Michnowska